

МАТЕРІАЛИ V ЯЦЕНКІВСЬКИХ ЧИТАНЬ (2024 РІК)

КИЇВ - 2025

Матеріали V Яценківських читань: 1. Збірка тез доповідей учасників науково-практичної конференції «Сучасне кримінальне право України: конституційний, міжнародно-правовий та порівняльно-правовий виміри» (27 грудня 2024 року). 2. Збірка тез доповідей учасників круглого столу здобувачів освіти «Кримінальне право України: окремі нормативні, правозастосовні та теоретичні проблеми» (26 грудня 2024 року) / упоряд. А.А. Стрижевська, К.П. Задоя. К., 2025. 148 с.

Тези доповідей подані в авторській редакції.

ЗМІСТ

ЗБІРКА ТЕЗ

ДОПОВІДЕЙ УЧАСНИКІВ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «СУЧАСНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: КОНСТИТУЦІЙНИЙ, МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІРИ» (27 ГРУДНЯ 2024 РОКУ)

СЕКЦІЯ І. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Баулін Ю.В. Конституційність положень кримінально-правового закону: як її виміряти?.....	7
Шапченко С. Вплив вітчизняного кримінального права на нормативний і правовий зміст окремих положень Конституції України.....	11
Усатий Г. О. Кримінальна відповідальність за корупційні злочини в контексті принципу «non bis in idem».....	19
Тимофєєва Л.Ю. Пропорційність та ефективність санкцій очима законотворців.....	25
Шармар О.М. Зворотна дія в часі закону про кримінальну відповідальність при кваліфікації викрадення чужого майна.....	31
Коломієць Ю.Ю. Презумпція знання закону, як конституційний принцип кримінального права.....	34
Лазоренко Є.Ю. Дотримання принципу індивідуалізації при призначенні покарання за ст. 336 КК України.....	38
Симоненко Н.О. Позбавлення державної нагороди України як новий вид покарання: теоретичні та практичні аспекти.....	43

СЕКЦІЯ ІІ. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВознавства

Туляков В. Транснаціональна кримінальна політика: деякі погляди на проблему.....	46
Мазур М.В. Суб'єкт злочину агресії: досвід Нюрнберзького трибуналу, Кампальське визначення і національне тлумачення.....	51
Орловська Н.А. Актуальні питання матеріальної підстави універсальної юрисдикції в контексті євроінтеграції.....	59
Боровенко В. М. Сучасні проблеми кримінального права в контексті збройного конфлікту в Україні.....	64
Шепітько М.В. Міжнародний та європейський вектор кримінальної політики та розвитку кримінального права в Україні.....	70
Яценко І. Європейське кримінальне право – проблема визначення поняття.....	74

Туляков В., Національний університет «Одеська юридична академія», професор кафедри кримінального права, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України

Транснаціональна кримінальна політика: деякі погляди на проблему

Еволюція кримінального права відображає динамічну взаємодію культурних, політичних і соціальних впливів, що формують правові норми і принципи. На своєму шляху від інтуїтивної до транснаціональної парадигми кримінальне право зазнало значних трансформацій, відповідаючи на нові виклики та пристосовуючись до складнощів сучасної геополітики. У цих тезах досліджуються деякі етапи цієї еволюції шляхом вивчення взаємодії національного суверенітету, транснаціональних рамок, прав людини та динаміки розвитку у формуванні майбутнього кримінального правосуддя. Зосереджуючись на балансуванні суверенітету і транснаціоналізму, а також на перспективах створення єдиної транснаціональної системи кримінального права, ці тези мають на меті висвітлити деякі виклики і можливості, що лежать в основі сучасного транснаціонального кримінального права.

1. Сучасна кримінальна політика характеризується принципами превентивної орієнтації (зосередження на усуненні першопричин злочинності, а не тільки на покаранні правопорушників), пропорційності та субсидіарності кримінально-правових заходів, використання метаданих, віктим-орієнтованості, та глобальних впливів з урахуванням транскордонного характеру найбільш серйозних злочинів, стандартів Організації Об'єднаних Націй або Європейського Союзу, зокрема щодо прав людини та процесуальної справедливості. У підготовчих матеріалах до П'ятнадцятого Конгресу ООН із запобігання злочинності та кримінального правосуддя «Прискорення запобігання злочинності, кримінального правосуддя та верховенства права: захист людей і планети та досягнення Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року в цифрову епоху» наголошується: «Запобігання злочинності та кримінальне правосуддя є життєво важливими для мирних, справедливих та інклюзивних суспільств. Ефективні стратегії запобігання злочинності та добре функціонуючі інститути кримінального правосуддя лежать в основі утвердження верховенства права та прав людини і слугують передумовою ефективної та сталої боротьби зі злочинністю, в тому числі з організованою злочинністю, корупцією та тероризмом... Соціальна та економічна вразливість, а також слабе верховенство права продовжують створювати можливості для злочинної діяльності. У цьому контексті посилення заходів із запобігання злочинності можливе лише на основі комплексного підходу, який враховує численні фактори, що сприяють злочинності, і ґрунтується на розумінні того, що запобігання злочинності є невід'ємним елементом ширшого соціально-економічного порядку денного» [1].

2. Баланс між суверенітетом і транснаціоналізмом у кримінальній політиці. Принцип державного суверенітету історично є наріжним каменем національних правових систем [2]. Кримінальне право, глибоко вкорінене в

суверенітет держави, довгий час було вираженням суспільних норм і цінностей у межах певної територіальної юрисдикції. Однак поява транснаціональних кримінальних викликів, таких як тероризм, організована злочинність та кіберзлочинність, зумовила необхідність переходу до міжнародного співробітництва та гармонізації правових рамок в контексті віктим-орієнтованого підходу [3]. Погоджуючись з С.С. Яценком, наголосившим, що міжнародний злочин – це суспільно небезпечне умисне посягання на життєво важливі інтереси міжнародного співтовариства, основи існування держав і народів – міжнародний мир і безпеку [4], науковці все частіше дискутують про те, чи є глобальне кримінальне право всеосяжною моделлю, чи просто теоретичною концепцією, а не оперативною правовою реальністю.

Транснаціональна кримінальна політика спрямована на боротьбу зі злочинністю, що виходить за межі національних кордонів, такою як організована злочинність, торгівля людьми, наркотиками, зброєю, кіберзлочинність і тероризм. На відміну від внутрішньої політики, вона наголошує на міжнародному співробітництві, гармонізованій правовій базі та спільних аналітичних системах. Ніл Бойстер визначає транснаціональне кримінальне право як «протидію правопорушенням, які зачіпають інтереси більш ніж однієї держави, за допомогою поєднання міжнародного і внутрішнього права» [5]. Він підкреслює необхідність координації між національними юрисдикціями для ефективної боротьби з транскордонними злочинами.

У своїй книзі «Глобальне кримінальне право» Адан Ньето Мартін ретельно досліджує два ключові стовпи, що лежать в основі розвитку глобального кримінального права. Перше поняття - це суверенітет, який традиційно розглядається як абсолютна влада держави над своєю територією і внутрішніми справами. Глобалізація, однак, ускладнила цю ідею, запровадивши транснаціональні закони і правила, які часто переважають над національним суверенітетом, особливо в таких сферах, як права людини, екологічне право і глобальна безпека. Другим поняттям, на якому наголошує Ньето Мартін, є безпека. Він стверджує, що безпека, особливо в контексті глобального кримінального права, слугує рушійною силою багатьох сучасних правових систем. Безпека перетворилася з суто національної проблеми на біномінальну концепцію, яка пов'язує внутрішній і міжнародний виміри. У сучасному взаємопов'язаному світі такі загрози, як тероризм, кіберзлочинність та організована злочинність, часто виходять за межі кордонів, вимагаючи колективної глобальної відповіді, що ускладнює традиційні погляди на суверенітет. Ньето Мартін досліджує, як країни сьогодні балансують між захистом власних громадян і внеском у глобальну безпеку - динаміку, яка розмиває межі між національним і міжнародним правом. Таким чином, взаємозалежність між внутрішньою і зовнішньою безпекою стала основною темою в глобальному кримінальному праві. Напруженість між цими двома поняттями - суверенітетом і безпекою - свідчить про складність імплементації глобального кримінального права, де забезпечення глобальної безпеки іноді може вимагати компромісу з традиційними уявленнями про державний суверенітет [6].

В Європейському Союзі (ЄС) напруженість між національним суверенітетом і транснаціоналізмом є особливо помітною. Такі інструменти, як Європейський ордер на арешт (EAW), уособлюють рух до взаємного визнання судових рішень між державами-членами. EAW спрощує процеси екстрадиції, вимагаючи від держав-членів довіри до правових систем одна одної, але водночас піднімає питання захисту національних правових традицій і процесуальних гарантій.

Наприклад, принцип пропорційності став критично важливим механізмом для забезпечення того, щоб втручання на рівні ЄС поважало автономію окремих держав-членів і водночас ефективно вирішувало транскордонні проблеми [7]. Принцип субсидіарності, невід'ємний елемент управління ЄС, спрямований на досягнення балансу шляхом забезпечення прийняття рішень на найбільш відповідному рівні - місцевому, національному або наднаціональному. У кримінальному праві цей принцип пом'якшує ризики надмірної криміналізації та зберігає різноманітність національних правових культур. Однак зростання масштабів транснаціональних злочинів ставить під сумнів практичне застосування принципу субсидіарності, вимагаючи інноваційних рішень, які б підтримували цю крихку рівновагу. [8;9].

3. Майбутнє супранаціонального кримінального права. У прагненні сягнення гармонії між глобалізацією та фрагментацією у Європейському кримінальному праві Європейські законодавці зосереджуються не на колізіях між статтями 83, 114 і 325 Лисабонського договору щодо розподілу компетенцій між Європейським Союзом та державами-членами в сфері криміналізації певних діянь, зокрема у питаннях боротьби зі злочинністю, гармонізації законодавства і захисту фінансових інтересів ЄС, а на загальних питаннях гармонізації кримінальної відповідальності на європейському рівні. Так, на своєму засіданні 13/14 червня 2024 року Рада з питань юстиції та внутрішніх справ ЄС схвалила висновки на тему «Майбутнє кримінального права ЄС: рекомендації щодо подальших дій». Висновки стосуються якості кримінального законодавства ЄС та шляхів його вдосконалення.

У них роз'яснюється, що кримінальне законодавство ЄС повинно керуватися наступними трьома міркуваннями: повага до загальновизнаних принципів кримінального права, таких як принцип законності і принцип (*ultima ratio*), а також захист основних прав людини в цілому; необхідність забезпечення внутрішньої узгодженості кримінального законодавства ЄС; повага до різних правових систем і традицій держав-членів і надання євроноормам необхідної гнучкості для їх імплементації таким чином, щоб не порушувати систему і послідовність національного кримінального законодавства.

З огляду на це, Рада ініціює роботу над створенням модернізованих модельних положень кримінального права ЄС, зокрема, щодо мінімальних правил про покарання для фізичних та юридичних осіб, відповідальності юридичних осіб, обтяжуючих та пом'якшуючих обставин, підбурювання, пособництва та замаху, юрисдикції, строків давності, наявності на національному рівні ефективних та пропорційних слідчих інструментів та статистичних даних. Ці модельні положення повинні бути включені в майбутнє

європейське законодавство в тій мірі, в якій буде визнано за необхідне розглянути кожне окреме питання, охоплене ними, в конкретному законодавчому акті. Що стосується інституційних аспектів, Комісія покликана забезпечити дотримання принципу *ultima ratio* у своїх пропозиціях і підготувати ретельно підготовлені та детальні оцінки впливу. Потреба держав-членів у забезпеченні узгодженості та збереженні основних принципів своїх національних правових систем має бути врахована законодавчим органом Союзу під час майбутніх законодавчих переговорів [10].

Найкращі практики для досягнення єдиних рамок включають сприяння діалогу між країнами, використання існуючих регіональних угод та інвестиції в ініціативи з розбудови потенціалу. ЄС пропонує цінну модель завдяки інтеграції політики у сфері кримінального правосуддя. Хоча підхід ЄС не може бути безпосередньо перенесений в інші регіони, його акцент на взаємному визнанні, пропорційності та субсидіарності пропонує важливі приклади для глобальних зусиль у напрямку гармонізації.

4. На шляху до єдиної транснаціональної системи кримінального права. Незважаючи на значний прогрес, досягнутий завдяки міжнародним договорам і конвенціям (як, наприклад білатеральна Люблянсько-Гаазька Конвенція про міжнародне співробітництво в розслідуванні та притягненні до відповідальності за злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та інші міжнародні злочини підписана Україною 14 лютого 2024 року) бачення єдиної транснаціональної системи кримінального права залишається недосяжним.

Правове розмаїття, культурні відмінності та різний рівень економічного розвитку створюють значні перешкоди на шляху до цієї мети. Однак переваги уніфікованої системи є переконливими. Стандартизація визначень, процедур і покарань у різних юрисдикціях підвищить правову визначеність і сприятиме міжнародному співробітництву. Оскільки кримінальне право продовжує адаптуватися до нових реалій, його здатність збалансувати конкуруючі інтереси та пріоритети визначатиме його ефективність у вирішенні як національних, так і глобальних викликів.

Майбутнє кримінального права полягає не в домінуванні однієї парадигми над іншою, а в їхньому співіснуванні, сприянні розвитку динамічної правової системи, яка відображає різноманітні потреби та прагнення суспільств у всьому світі.

Основні виклики у застосуванні транснаціонального кримінального права пов'язані із юрисдикційними конфліктами; політичними міркуваннями; геополітичною напруженістю; забезпеченням пріоритетності захисту та реституції жертв міжнародних кримінальних правопорушень. Поруч з цим сучасна транснаціональна кримінальна політика відіграє вирішальну роль у поясненні та підтримці глобального зниження рівня злочинності. Такі вчені, як Ніл Бойстер, Адан Ніето, підкреслюють необхідність надійних міжнародних рамок, технологічних рішень і превентивних стратегій. Оскільки глобалізація продовжує формувати природу злочинності, успіх транснаціональної кримінальної політики залежатиме від її адаптивності, інклюзивності та відданості правам людини.

Таким чином, баланс між суверенітетом і транснаціоналізмом, врахування суспільних вимог безпеки, а також прагнення до уніфікованих рамок є

ключовими факторами в управлінні цим переходом. Транснаціональна кримінальна політика є життєво важливою для України в сенсі зміцнення глобальної безпеки та захисту прав людини через спільні правові та оперативні механізми післявоєнного та перехідного правосуддя, та інтеграції до ЄС.

Список літератури:

1. Discussion guide for the Fifteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice. Doc. E/CN.15/2024/CRP.1. 15 February 2024 URL:

https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/CCPCJ_Sessions/CCPCJ_33/ECN152024_CRP1_e.pdf

2. Tuliakov V. O. Sovereignties and Criminal Law: a Research Hypothesis *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) Т. 2. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 161-163.

3. Tulyakov, V.A. The dualism of business victimization and organized crime *Trends in Organized Crime*, 2001, 6(3-4), p 94–99.

4. Яценко С. Міжнародні злочини. *Юридична енциклопедія*: В 6 т. /Редкол.:Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: «Укр. енцикл.», 1998.

5. Neil Boister. Transnational Criminal Law? *EJIL* (2003), Vol. 14 No. 5, 953–976 URL <http://www.ejil.org/pdfs/14/5/453.pdf>

6. Adán Nieto Martín, *Global Criminal Law: Postnational Criminal Justice in the Twenty-First Century*, Palgrave Macmillan, 2022. ISBN 978-3-030-84830-9.

7. Туляков В. О. Принципи пеналізації у контексті апроксимації європейського законодавства. *Наукова спадщина професора М. І. Бажанова у дискурсі сучасності і майбуття: матеріали мемор. конф.* (м. Харків, 27 груд. 2022 р.) /Харків : Право, 2023. С. 82-86.

8. Туляков В. О. Субсидіарність криміналізації у європейському праві *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи : матер. Кругл. столу (23 верес. 2022 р.)*– Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 96-101.

9. Vyacheslav Tulyakov Emotional challenges in reforming transitional criminal justice in Ukraine: the role of subsidiarity and European directives in deterring criminalization (research hypothesis) *ResearchGate*, October 2024, DOI:10.13140/RG.2.2.35921.75365

10. Thomas Wahl. Council Conclusions on Future of EU Criminal Law 17 July 2024 *EUCRIM* Published in printed Issue 2/2024 URL: <https://eucrim.eu/news/council-conclusions-on-future-of-eu-criminal-law/>